

регіональних, місцевих. Дії будуть тим більш ефективними, якщо охоплюватимуть усі сфери та галузі, дотичні до проблематики. Зокрема: у сфері освіти – проведення неформальних освітніх заходів з висвітлення сутності та змісту дискримінації, прав людини, мови ненависті та інших основних категорій; у сфері молодіжної політики – створення умов для діяльності громадських організацій, студентських та молодіжних об'єднань на засадах загальнолюдських цінностей; у сфері інформації та комунікацій – навчальна робота з журналістами проти поширення стереотипів та розповсюдження дискримінаційних практик; у правовій сфері – підтримка правозахисних організацій, поширення інформації про права людини та інституції, що їх захищають, індивідуальний супровід осіб, що страждають від порушення прав людини, їх адвокативна підтримка; у сферах культури і спорту – популяризація назви кампанії, її сайту та основних ідей під час масових культурних і спортивних подій, оскільки вони об'єднують велику кількість дітей та юнацтва та дозволяють здійснювати просвітницьку та популяризаційну роботу, спираючись на творчий потенціал молоді.

Таким чином, нами представлено зміст та напрями реалізації кампанії «Рух проти ненависті» в Україні, окреслено основні інструменти її реалізації та визначено перспективні шляхи подальшої роботи з протидії порушенню прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Action Plan for Ukraine «A Partnership for Reform» / План дій для України «Партнерство заради реформ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hub.coe.int/c/document_library/get_file?uuid=24875c00-6299-4c4f-9bd5-ad47a56d5f1e&groupId=10227).
2. No Hate Speech Movement [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nohatespeechmovement.org>.
3. Рух проти ненависті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nohate.hackanight.org>

Ігор Петришин,
магістр психології,
Науково-дослідний
експертно-криміналістичний Центр
при УМВС України
в Тернопільській області

НАСИЛЬСТВО В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

На основі узагальнення літературних джерел, статистичних даних та експертної практики проведено психологічний аналіз мережі Інтернет з позиції його корисності і шкідливості, проаналізовано існуючі нормативні акти та закони, що стосуються прав і свобод дитини в Україні, висвітлено труднощі у поданні однозначних експертних висновків без наявності відповідних наукових напрацювань, чітких оціночних критеріїв відносно різних об'єктів дослідження з питань, які вирішують відповідні спеціалісти.

Ihor Petryshyn

VIOLENCE IN INFORMATION SPACE

The article summarizes the literature, statistic data and expert practices of psychological analysis of the Internet in terms of its usefulness and harmfulness. The existing regulations of the rights and freedoms of children in Ukraine are analyzed. The entry highlights difficulties in presenting unequivocal expert conclusions without the respective researches in the field and clear evaluation criteria with respect to different objects of study of the issues that appropriate professionals deal with.

Здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, розгляд звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення, на сьогоднішній день має надзвичайне державне значення.

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [1]. Причини насильства частково зумовлені біологічними та іншими факторами, які дають підстави говорити про певну схильність деяких людей до агресії, однак частіше за все ці фактори взаємодіють з сімейними, суспільними, культурними та іншими факторами зовнішнього характеру і, таким чином, створюють ситуацію, у якій виникає насильство. Люди мають безліч природних механізмів, спрямованих на кооперацію, стримування агресії і мирне вирішення конфліктів, ці механізми настільки ж природні, як і агресивні нахили [2].

Одним з виконавців державної політики щодо запобігання вчиненню насильства в сім'ї є органи внутрішніх справ. А тому на них покладаються функції відслідковування ситуації в молодіжному середовищі, своєчасне виявлення осіб, схильних до вчинення насильства дітей у сім'ї, або існує реальна загроза його вчинення. Сектором кримінальної міліції у справах дітей УМВС України в Тернопільській області та підпорядкованими підрозділами на місцях вживається низка організаційних та практичних заходів, організуються та проводяться рейди з метою виявлення неблагополучних сімей, батьків, які негативно впливають на своїх дітей, учиняють стосовно них насильство та жорстокість.

Протягом 12 місяців 2013 року до адміністративної відповідальності за ст.184 КУпАП (невиконання батьківських обов'язків) притягнуто 631 осіб. За вчинення насильства в сім'ї до адміністративної відповідальності притягнуто 68 осіб, з них 51 доросла особа та 17 неповнолітніх. Вказаним особам винесено офіційні попередження про неприпустимість вчинення насильства над дітьми в подальшому та складено адміністративні протоколи за ст. 173-2 КУпАП. За повторне вчинення насильства в сім'ї 15 особам було винесено захисні приписи. На даний час на профілактичному обліку кримінальної міліції у справах дітей в Тернопільській області перебуває 61 особа, з них 52 дорослих осіб та 9 неповнолітніх (згідно даних ВКМСД при УМВС України в Тернопільській області).

Визначення поняття «дитина», так само як і поняття «дорослий вік» змінюється в залежності від культурних особливостей кожної країни. Конвенція прав дитини визначає дитину як людську істоту, що не досягла віку вісімнадцяти років. Але пріоритет у цій сфері залишається за національними законодавствами. У Сімейному кодексі України вказано, що «правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття», і відповідно «неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років», «малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років» [3].

Причинами, що призводять до конфліктів та жорстокого поведіння у сім'ях, в школі та суспільстві загалом вбачаються як економічна ситуація в країні (пошук дорослими нових шляхів заробітку через низьку заробітню платню), через яку більшість батьків не мають можливості приділяти достатньої уваги дітям, їх малограмотність у вихованні прогресуючих за потребами та інтересами дітей, т.з. «конфлікти поколінь», так і різноманіття інформаційного простору, яке по-різному впливає на психіку дитини через наявність у ньому величезної концентрації фото, аудіо, відео та ін. матеріалів, які мають бути обмежені для певної категорії людей або взагалі заборонені.

Всесвітня мережа Інтернет, від початку її комерційного застосування (попри всі свої «добродесні» інформаційні вигоди), є чи не наймогутнішим виразником і концентратом ключових людських вад: аморальності, вульгарності, розпущеності, перекручування фактів, жорстокості, безвідповідальності. Насильство, з яким свідомо й випадково можна познайомитися за допомогою мережі Інтернет, комп'ютерних ігор, художніх чи документальних фільмів, відеороликів, музичних кліпів, мультфільмів, зображень, а на сьогоднішній день у зв'язку з останніми подіями надзвичайно гостро та широко через новини радіо і телепередач, постає у трьох іпостасях: насильство над Тілом, насильство над Духом і насильство над Словом.

Рівень насильства може варіюватися у доволі широких межах у значенні абсурдності, несмаку, шаблонної одноманітності матеріалів, що містять сцени насильства, коливається від «терпимо» до «зашкалює» – залежно від особистісних орієнтацій споживача. Таким чином, для полегшення своїх страждань можна ієрархізувати насильство саме через визначення його здатності збурювати чимраз ширші кола в інформаційному просторі людства та деформувати колективну свідомість: Тіло – Дух – Слово. Зрозуміло, що кожен наступний рівень з потребою містить весь обсяг патогенності попереднього. Перекинута піраміда насильницької «тіні» надійно оперта на людські вади. Відтак, елементарним проявом Інтернет-насильства над Тілом можна вважати як мережеву дорослу порнографію, так і відеозаписи жорстоких катувань, що можна трактувати як пропаганду і норму сьогодення.

Якщо насильство над Тілом слід сприймати саме як інформацію (фото, відео- чи текстовий ряд) про насильство над людиною як фізичною субстанцією, то насильство над Духом передбачає насильство над інформацією про людину та її діяльність (яка «матеріалізується» в наших уявленнях про неї), тобто насильство над людиною як вищою одухотвореною істотою. Насильство над Духом не виключає насильства над Тілом: останнє тут лише посилене – в одних випадках відчаєм (неможливість чимось зарадити ситуації) та зневірою («ніщо нас не врятує»), в інших – відчуттям причетності до зла та неможливості уникнути його повторення (притаманне людям високоосвіченим, для яких характерне ототожнення себе із соціумом у сенсі відповідальності за нього).

Насильство «другого рівня» може починатися у дитячій порнографії, зоо- та некрофілії, які травмують здорову психіку, а понад те паплюжать, знищують людину, як Боже творіння, позбавляючи ілюзій, що в людини та в людині є щось від її Творця. Адже, якщо кожна людина несе в собі креативну частку Бога, і в той же час здатна «творити» щось, що найперше суперечить усталеним уявленням про людяність, – отже, все це притаманне і Богові. Цього не може бути! Психічно здорова людина інстинктивно сахається цієї думки, але думка відкладається і консервується до слушного моменту, який може «розбудити» цей вірус (а може і не

настати). Цей момент – критичні життєві ситуації, переломні рубежі, коли людина постає перед певним принциповим вибором. Залежно від глибини кризи, в «ураженого» індивіда може спрацювати вірус так званої «заниженої довіри» (до себе, до ближнього, до Бога). Відбувається катастрофічне пониження, поперше, вимогливості до себе, по-друге, – рівня внутрішньої порядності та опірності злу, порушується духовний контакт між індивідами, суспільствами, не виключено, що і між поколіннями.

Насильство над Духом включає в себе і маніпулювання масовою свідомістю: через так званий «чорний PR» і рекламу, яка в Мережі може мати небачені обсяги і, відповідно, набувати надзвичайної інтенсивності. Зрозуміло, чому до другої групи занесена та ж таки реклама. Намагання відкоригувати смаки людини, спрямувати їхню увагу, переорієнтувати на непритаманні їм речі, чужі для психічної конституції соціуму (наприклад, пропозиція щодня користуватися предметами розкоші або, навіть, невинне захоплення приймати щовечора хвойні купання, коли тепла вода у ванні – велика рідкість), важко потрактувати інакше, ніж витончене інтелектуальне насильство.

Найпатогенніший вид насильства – насильство над Словом, тобто інформацією, яка керує нашими уявленнями про людину та її світ. Тут Слово (вимовлене чи написане) постає, як голос Бога, донесений людиною для людини, яка прагне збагнути своє призначення у світі. Сам Інтернет може бути охарактеризований і як гіперрезонатор Слова, і як суперспотворювач його суті. У кожному конкретному випадку насильство над Словом у Мережі може починатися з невинних, на перший погляд, сайтів-чатів, де нормою є нецензурне мовлення, сайтів псевдолітературного ухилу типу електронних «антологій русского мата», всетерпимості до будь-якого зла. Такі тексти, попри свою любов до «людини як такої», під покривом інтелектуального, а тому престижного читива, насаджують безмежний цинізм, моральний нігілізм, прикриваючись «боголюбими» міркуваннями про толерантність у глобальному масштабі й рівність перед Вічністю та право на життя будь-яких ідейних платформ і поглядів. Тим самим вони позбавляють людину своєрідної точки відліку, виривають її з власне людських координат.

«Всесвітня» людина (космополіт), неврівноважена відчуттям свого місця, приписки до певної морально-етичної «гавані», позбавлена орієнтації в часі, розбалансована просторово (віртуальна реальність Інтернету нівелює простір і час), змушена, щоб остаточно не розладнався надчутливий механізм її внутрішнього мікрокосму, постійно нарощувати обсяги зовнішніх контактів, продукувати якомога більше інформації, щоб створювати ілюзію заповненості простору навколо себе. Ця ненастанна еманация безмежно виснажує. Як результат – хронічний стрес, нав'язлива невлаштованість, відчуття неспокою, брак перспектив і крах людини як цілісної субстанції.

Явища насильства і жорстокості лише відтворюють образ (щонайперше, моральний) суспільства, яке їх продукує і споживає. Відтак, єдиним негативним (в історичному сенсі) наслідком для нинішнього суспільства, буде його надто «підмочена» репутація для прийдешніх поколінь. А діти, як відомо, нову для себе інформацію, сприймають досить легко і гнучко, без стереотипного бачення, оскільки у них ще немає сталих життєвих принципів, і вона, на жаль, починає бути для них нормою життя, особливо, якщо ця інформація підтверджується зовнішніми впливами:

- якщо дитина живе серед критики – вона вчиться судити інших,
  - якщо дитина живе серед ворожнечі – вона вчиться «воювати»,
  - якщо дитина зустрічається з насмішками – вона стає насмішкуватою,
  - якщо дитина мимоволі соромиться – вона почувається винною,
- але:
- якщо дитина знаходить розуміння – вона стає терплячою,
  - якщо дитина відчуває захоплення – вона пізнає свою вартість,
  - якщо дитина живе серед похвал – вона пізнає вартість інших,
  - якщо дитина живе у справедливості – вона стає справедливою,
  - якщо дитина знаходить визнання – вона буде задоволена собою,
  - якщо дитина живе у довір'ї і приязні – вона знайде в житті любов [4].

Окрім різноманіття законів та нормативних актів, що стосуються захисту і підтримки дітей, у законодавчій базі України відповідно до проблематики обраної теми, є стаття Кримінального Кодексу №300 із назвою: «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості», згідно якої *об'єктом* злочину виступають «моральні засади суспільства в частині розповсюдження інформації про прийнятні способи поведінки людей, засоби вирішення конфліктів». Інтересам суспільства відповідає обмеження у поширенні серед населення чи навіть повна відсутність творів, в яких вихваляються, видається за норму поведінки застосування грубої фізичної сили, розправа над потерпілим, катування і навіть заподіяння смерті. Такі твори деформують психіку людей, особливо молоді, сприяють росту злочинності».

Предметом злочину є «твори, що пропагують культ насильства і жорстокості. Ці твори характеризуються такими ознаками:

а) становлять собою матеріальний предмет, тобто матеріалізовані у формі писаних чи відповідно розмножених (надрукованих) текстів, фільмів, магнітофонних записів, комп'ютерних програм на носіях інформації;

б) їхній зміст полягає у демонстрації актів насильства і жорстокості (сцени та епізоди з проявами садизму, тортур, катування, смакуванням страждань жертви, безжальності тощо) у цих творах становлять головну частину сюжету);

в) призначаються для пропаганди культу насильства і жорстокості. Це означає, що відповідні прояви не засуджуються, а видаються за поведінку правильну і таку, яка заслуговує на наслідування, поширення. Оскільки пропаганда передбачає поширення і роз'яснення певних положень серед широких верств, то предметом даного злочину є лише твори, призначені для збуту або розповсюдження, а не для власного використання;

г) не мають іншого призначення – наукового, історичного тощо. Не можуть, наприклад, визнаватися предметом виготовлення творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, дані оперативних зйомок, які проводяться працівниками правоохоронних органів» [5].

На жаль, у зв'язку з відсутністю на даний час в експертних установах України науково-обґрунтованої методики проведення досліджень на предмет встановлення фактів саме пропаганди культу насильства і жорстокості, а не просто констатації наявних сцен з насильницькими діями, відсутністю чітких критеріїв оцінки в Законі України «Про захист суспільної моралі» 20.11.2003, №1296-IV та через те, що немає чіткого юридично-визначеного терміну «пропаганда культу насильства та жорстокості», цей напрямок у діяльності органів внутрішніх справ відтермінований на невизначений час [6].

Якщо раніше відповідні органи обласних центрів могли орієнтуватися на загальні списки забороненої продукції за вищевказаним напрямком досліджень, що були складені Національною експертною комісією при ВР України та Міністерством культури України, то тепер, у зв'язку з твердженням, що вони (списки) не мають наукового обґрунтування, проведення відповідних експертиз не відбувається. Проблема також полягає у суб'єктивному вирішенні такого роду питань експертом з питань суспільної моралі, хоча, як на мою думку, ці рішення мають вирішуватися спеціалістами різних напрямків діяльності (психологами, педагогами, працівниками кіно і телебачення, лікарями-психіатрами тощо), тобто колективно, а не одноосібно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» від 07.09.2009 №3131/386.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Насильство>.
3. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%C4%E8%F2%E8%ED%E0>.
4. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://hbk13.org.ua/psiholog.php>.
5. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/books/162/12359/28/#chapter>.
6. Рекомендаційний лист ДНДЕКЦ при МВС України щодо обмеження проведення в підрозділах Експертної служби МВС України досліджень на предмет встановлення фактів пропаганди культу насильства і жорстокості до моменту розробки відповідної методики – №19/5-670 від 28.01.2013.
7. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян» від 27 квітня 1999 р. № 456/99.
8. Закон України «Про захист суспільної моралі» із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 20 січня 2010 року, від 4 липня 2013 року.
9. Система органів та установ, які надають соціальні послуги жертвам насильства в сім'ї в Україні / [упорядник І. Буяльська ; за заг.ред. С. Павлиш]. – Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. – 16 с.